

Türkiye’de ve Dünya’da Okul Çocukları İçin Beslenme Politikalarının İncelenmesi

Yağmur ÜNALMIŞ¹, Nevin GÜNDÜZ²

¹Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü

²Ankara Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi

Öz

Bu derleme çalışmasının amacı, Türkiye ve dünya genelinde okul çağındaki çocukları hedefleyen beslenme politikalarının ve uygulama modellerinin incelenmesidir. Çalışmanın temel problemi, mevcut okul beslenme politikalarının uygulanabilirliği, sürdürülebilirliği ve çocuk sağlığına etkilerinin bütüncül biçimde değerlendirilmesidir. Doküman analizi yöntemi kullanılarak ve 2000-2024 yılları arasında kapsayan nitel sistematik literatür taraması ile gerçekleştirilen bu çalışma kapsamında YÖK Tez, Merkezi, Google Scholar, PubMed, Web of Science ve Scopus veri tabanlarına başvurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti resmi kaynakları (MEB, Sağlık Bakanlığı, TÜBER), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ve seçilmiş ülke modellerine ilişkin literatür, politika belgeleri ve güncel projeler taranarak analiz edilmiştir. Tarama sonucunda toplam 190 eser tespit edilmiş, ön elemelerde 88 eser dışlanmış, kriterleri karşılayan 102 eser detaylı analize alınmıştır. Çalışmaya dahil edilen 16 ülke/ülke grubu, literatürde örnek model olarak öne çıkmaları, farklı kıtaları temsil etmeleri ve politika belgelerine erişim sağlanabilmesi ölçütleriyle belirlenmiştir. Türkiye’de Beslenme Dostu Okullar Programı ile Okul Sütü ve çok sınırlı da olsa köy ve yatılı okullardaki Ücretsiz Yemek Uygulaması gibi projelerin dikkat çektiği görülmektedir; Japonya, ABD, Finlandiya, Hindistan gibi ülkeler başarılı bir şekilde kapsamlı ve sürdürülebilir beslenme politikalarını hayata geçirmeleriyle öne çıkmaktadır. Türkiye’de bazı bölgelerde sınırlı olarak uygulanan ücretsiz sıcak yemek hizmetinin ülke genelinde yaygınlaştırılması ve bu süreçte okullarda beslenme uzmanlarının zorunlu hale getirilmesine odaklanılmalıdır ve okul yemekhanelerinde denetimler sıklaştırılmalıdır; bu çalışmalara ek olarak veliler ve okullar arasındaki iş birliğinin güçlenmesine dikkat edilmelidir. Erken yaşta sağlanacak beslenme eğitiminin, bireysel sağlık ve toplumsal refah üzerinde olumlu etkilere sahip olacağı vurgulanmaktadır.

Derleme Makale

Yayın Bilgisi

Gönderi Tarihi: 06.11.2025

Kabul Tarihi: 24.12.2025

Online Yayın Tarihi: 26.12.2025

Anahtar kelimeler:

Beslenme Politikası, Okul Çocukları, Okul Yemeği, Sağlıklı Beslenme.

An Examination of Nutrition Policies for School Children

Türkiye and Around the World

Abstract

The main purpose of this review research is to analyze school nutrition policies in Turkey and globally and evaluate their execution approaches. The main research problem is that the applicability, sustainability, and impact of existing school nutrition policies on child health have not been comprehensively evaluated. The research employed document analysis together with systematic literature review in 2000-2024 as its methodology. The review used YÖK Thesis Center, Google Scholar and PubMed and Web of Science and Scopus databases. The research analyzed official documents from the Republic of Turkey (MEB, Ministry of Health, TÜBER) and World Health Organisation (WHO) and United Nations Children's Fund (UNICEF) and documents from policies and current projects related to selected country models. A total of 190 works were identified, 88 were excluded during preliminary screening, and 102 studies that met the inclusion criteria were analyzed in detail. The 16 countries/country groups included in the study were selected based on their prominence as model examples in the literature, their representation of different continents, and the accessibility of their policy documents. The Nutrition-Friendly Schools Programme and School Milk and Free Meal Programme stand out as successful projects in Turkey but Japan, the United States, Finland and India have implemented successful sustainable nutrition policies. The implementation of several key measures including free hot meal provision and school nutrition specialist requirements and school canteen inspection enforcement and parental-school partnership development is essential. Early nutrition education produces beneficial results for personal health and societal welfare.

Review Article

Article Info

Received: 06.11.2025

Accepted: 24.12.2025

Online Published: 26.12.2025

Keywords: Nutrition Policy, School Children, School Meals Dispute, Healthy Nutrition.

Sorumlu Yazar: Yağmur ÜNALMIŞ

E-mail: ygmr.unlms@hotmail.com

GİRİŞ

Beslenme sürecinin sağlık durumu üzerindeki önemi büyüktür ve yaşam kalitesini doğrudan etkilemektedir. Besin maddelerinin doğru alımı, vücut fonksiyonlarının devamı için hayati öneme sahiptir ve bu nedenle sağlıklı bir beslenme düzeninin, özellikle çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimine doğrudan etki ettiği bilinmektedir (Bağcı vd., 2024; Gibney vd., 2013; WHO, 2020).

Okul çağındaki çocukların büyüme ve gelişim süreçleri kritik bir dönemdir. Bu dönemde sağlıklı beslenme, yalnızca fiziksel büyümeyi desteklemekle kalmaz; aynı zamanda zihinsel fonksiyonları, akademik başarıyı ve uzun vadeli sağlık durumunu da şekillendirir (Mukudi, 2003; Salman ve Günay, 2023; UNICEF, 2019). Yetersiz ve dengesiz beslenen çocuklarda öğrenme güçlükleri, dikkat eksikliği, davranışsal sorunlar ve fiziksel gelişim gerilikleri görülme olasılığı yüksektir (Elmas ve Arslan, 2020; Prelip vd., 2012). Bu nedenle okul ortamı, yalnızca öğrenme yeri değil, aynı zamanda beslenme yoluyla sağlıklı gelişimin desteklendiği bir sosyal alan olarak görülmelidir (Schwartz ve Rothbart, 2019; WHO, 2016).

Beslenme politikaları, çocukların yaşamında fiziksel sağlık, zihinsel gelişim, sosyal davranış ve toplumsal eşitlik üzerinde kritik bir rol oynamaktadır (FAO, 2022; WHO, 2020). Erken çocukluk döneminde kazanılan doğru beslenme alışkanlıkları, ileriki yıllarda obezite, yeme bozuklukları ve mikrobesein eksiklikleri gibi sorunların önlenmesinde rol oynar (Prelip vd., 2012; Zembat vd., 2015). Okul temelli beslenme programlarının doğru planlanması, çocukluk çağı obezitesinin azaltılmasına, mikrobesein eksikliklerinin giderilmesine ve toplumun genel sağlık harcamalarının azaltılmasına katkı sağlar (FAO, 2022; WHO, 2020). Dünya genelinde ve Türkiye’de çocukların beslenme alışkanlıklarını şekillendiren politikalar sıklıkla tartışılmaktadır. Bu politikaların temel amacı yalnızca çocuk sağlığını korumak değil; aynı zamanda gelecek kuşakların sağlık bilincini geliştirmektir (UNICEF, 2019; WHO, 2020). Beslenme politikalarının sistematik planlanması, özellikle düşük sosyoekonomik bölgelerde çocukların sağlıklı besinlere erişimini artırarak, eğitim performansını iyileştirir (İlökken vd., 2017; Kristo vd., 2021). Türkiye’de okul çocukları için beslenme politikaları; eğitim kurumlarında sunulan besinlerin kalitesi, çeşitliliği ve erişilebilirliğine odaklanmaktadır (MEB, 2022). Ancak son yıllarda yapılan çalışmalar, izleme ve sürdürülebilirlik süreçlerinde eksiklikler olduğunu göstermektedir (Kalyoncu Atasoy vd., 2022). Türkiye’de okul çağındaki çocuklara yönelik beslenme politikalarını doğrudan inceleyen akademik çalışmalar sınırlıdır (Alp ve Ergün, 2013; Akay, 2024; Akçay ve Yıldırımlar, 2018; Ateşoğlu, 2011; Elmas ve Arslan, 2020; Kalyoncu Atasoy vd., 2022; Kendirli, 2007; Muslu, 2023; Salman ve Günay, 2023; Sarıdağ Devran ve Saka, 2019; Yılmaz, Yılmaz ve Alver, 2022; Zembat vd., 2015). Mevcut çalışmaların büyük çoğunluğu kantin ürün içerikleri, beslenme eğitimi veya çocuklardaki obezite düzeylerine odaklanmakta; politika belgelerinin bütüncül analizine ve uygulama süreçlerindeki yönetsel sorunlara yeterince yer vermemektedir. Ayrıca yalnızca birkaç çalışma (Görgülü ve Küçükali, 2023; Üçeş Harmanoğulları ve Yapıcı, 2015), okul yönetimi ile kantin işletmeleri arasındaki ilişkiler, denetim eksiklikleri ve çıkar çatışmalarına değinmektedir. Bu nedenle bu çalışma, Türkiye literatüründe hem kapsam hem de yöntem açısından önemli bir boşluğu doldurma hedefiyle hazırlanmıştır.

Bu derlemede Türkiye ve dünya genelindeki beslenme politikalarının mevcut durumu ele alınmış ve bu politikaların ne kadar uygulanabilir ve etkin olduğu incelenmiştir. Araştırmanın problemi, Türkiye’de ve dünyada okul çağındaki çocuklara yönelik uygulanan beslenme politikalarının, uygulama alanı, izleme-değerlendirme süreçleri ve sürdürülebilirliğinin, uluslararası örneklerle karşılaştırmalı ve bütüncül biçimde incelenmesidir. Bu doğrultuda çalışmanın hipotezleri:

1. Okul çağındaki çocuklara yönelik beslenme politikaları, hem çocukların sağlıklı gelişiminde hem de toplumsal sağlık göstergelerinde belirleyici rol oynamaktadır.
2. Türkiye’de uygulanan mevcut politikalar, uluslararası örneklere kıyasla izleme-değerlendirme ve sürdürülebilirlik açısından yetersizdir.
3. Erken yaşta sunulan beslenme eğitimi ve ücretsiz yemek uygulamaları, çocukların bireysel sağlık ve akademik başarı düzeylerini artırmada kritik öneme sahiptir.

MATERYAL VE METOT

Bu çalışma sistematik bir yaklaşımla yürütülen nitel doküman analizi temelli bir derlemedir. Türkiye ve dünya genelinde okul çağındaki çocuklara yönelik beslenme politikalarının güncel durumunu değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi süreci Bowen (2009) tarafından önerilen aşamalar izlenerek yürütülmüştür: (1) dokümanların tanımlanması, (2) ön eleme, (3) sınıflandırma, (4) içerik çözümlemesi ve (5) yorumlama.

YÖK Tez Merkezi (yüksek lisans ve doktora tezleri), Google, Google Scholar, PubMed, Web of Science ve Scopus veri tabanlarında sistematik literatür taraması yapılmıştır. Tarama sürecinde “school children (okul çocukları)”, “nutrition policy (beslenme politikası)”, “school feeding (okul beslenme programı)”, “nutrition education (beslenme eğitimi)”, “obesity prevention (obezite önleme)”, “dietitian in school (okul diyetisyeni)” ve “school meal (okul yemeği)” anahtar kelimeleri ve kombinasyonları kullanılmıştır.

2000–2024 yılları arasında yayınlanan, okul çağı çocuklarına yönelik beslenme politikalarını inceleyen, Türkiye veya dünya örneklerini kapsayan, Türkiye Cumhuriyeti resmi kaynakları (T.C Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), T.C. Sağlık Bakanlığı, TÜBER, Resmi Gazete, T.C. Cumhurbaşkanlığı, T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve seçilmiş ülke modellerine ilişkin akademik literatür, yüksek lisans ve doktora tezleri, mevzuat metinleri, politika belgeleri ve güncel projeler taranarak analiz edilmiştir.

Tarama sonucunda toplam 190 kaynak tespit edilmiştir. Ön değerlendirme sonunda, 88 kaynak dahil edilme kriterlerini karşılamadığı için elenmiş, 102 kaynak detaylı analiz ve içerik incelemesine alınmıştır.

Ülke Seçim Kriterleri

Ülkeler aşağıdaki ölçütlere göre dahil edilmiştir:

- Literatürde en sık atıf alan ve uluslararası raporlarda (WHO, FAO, UNICEF) örnek model olarak gösterilen ülkeler (ABD, Japonya, İngiltere, Brezilya, Finlandiya vb.).
- Türkiye'nin karşılaştırmalı analizine katkı sağlayacak bölgesel çeşitlilik (Avrupa, Latin Amerika, Asya, Afrika, Okyanusya).
- Politika belgeleri ve etki değerlendirmelerine erişim imkânı bulunması.

Analiz Çerçevesi

Dokümanlar beş ana başlık altında incelenmiştir:

- Politikanın kapsamı ve hedef kitlesi (yaş grubu, sosyoekonomik düzey).
- Uygulama alanı (okul yemeği, kantin düzenlemeleri, beslenme eğitimi).
- Aktörler ve uygulayıcılar (devlet kurumları, diyetisyenler, öğretmenler, STK'lar).
- Çıktılar ve etki (beslenme durumu, sağlık göstergeleri, akademik başarı).
- Sorunlar ve öneriler (izleme mekanizmaları, eşitsizlikler, sürdürülebilirlik).

Dahil Edilme Kriterleri:

- 2000–2024 yılları arasında yayımlanmış olması.
- Okul çağındaki (4-18 yaş) çocuklar için tasarlanmış olan politika veya programlara odaklanan bir uygulama içermesi.
- Beslenme politikaları hakkında Türkiye veya dünya çapında yapılmış akademik makalelerin tam metinlerine erişilebilmesini sağlayan derlemelerin, tezlerin veya resmi raporların bulunabilir olması.
- Beslenme politikalarının uygulanması sürecinde elde edilen somut bulgu ve önerilerin etki ve çıktıları hakkında bilgi sunulması.

Hariç Tutma (Dışlama) Kriterleri:

- Politik boyut içermeyip sadece biyokimyasal, tıbbi veya klinik beslenme deneylerine odaklanan çalışmalar.
- Yetişkinleri veya okul dışı grupları hedefleyen çalışmalar.
- Sınırlı erişim sağlayan ve tam metnine ulaşılamayan bildirimler, kısa özetler veya sunumlar.
- Yalnızca gıda tüketim istatistiklerini raporlayan, politika analizine veya uygulama değerlendirmesine yer vermeyen çalışmalar.

BULGULAR

Türkiye’de Okul Çocukları İçin Beslenme Politikaları ve Güncel Uygulamalar

Türkiye’de çocuklara yönelik beslenme politikalarının temeli Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki halk sağlığı reformlarına dayanmaktadır. 1920 ve 30’larda çocukların okullarda öğle yemeği yemelerini teşvik eden bölgesel projeler başlatılmıştır (Yabancı, 2011). 1946–1960 yılları

arasında Sıhhiye Vekâleti önderliğinde beslenme yetersizlikleriyle mücadele programları başlatılmış, özellikle kırsal bölgelerde süt tozu ve vitamin dağıtımı yapılmıştır (Kalyoncu Atasoy vd., 2022). 1970’lerde köy okullarında grup temelli sistemler geliştirilmiş, ancak altyapı ve kaynak yetersizliği nedeniyle devam ettirilememiştir (Yabancı, 2011). 1980’li yıllarda sağlık ve eğitim hizmetlerinin özel sektöre devredilmesi, okul kantinlerinde kontrolsüzlük ve sağlıksız ürün tüketiminde artışa yol açmıştır (Alp ve Ergün, 2013). 1993’te Ulusal Beslenme Konseyi kurulmuş, 2000’li yıllardan itibaren hızlı bir kurumsallaşma süreci başlamış (Tablo 1), 2015’te “Türkiye Beslenme Rehberi (TÜBER)” ile çocuk ve gençlerin yaş gruplarına göre gereksinimleri tanımlanmıştır (Kalyoncu Atasoy vd., 2022).

Tablo 1. Türkiye’de 2000 yılı sonrası uygulanan seçilmiş beslenme politikaları

Yıl	Politika / Program	Açıklama
2004	Beslenme Dostu Okul Programı	WHO destekli, sağlıklı okul ortamı geliştirme odaklı
2012	Okul Sütü Programı	Anaokulu ve ilkokul çocuklarına ücretsiz süt dağıtımı
2017	Kuru Üzüm Dağıtımı	Tarım Bakanlığı desteğiyle enerji verici atıştırmalık projesi
2019	Okul Gıdası Logosu ve Tebliği	Kantinlerdeki ürünlerin düzenlenmesi
2022	MEB Ücretsiz Yemek Uygulaması (1.8 milyon öğrenci)	Taşınmalı ve köy okullarında sınırlı kapsamda ücretsiz sıcak yemek sağlama girişimi

Not. WHO: Dünya Sağlık Örgütü, MEB: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı

Devlet okullarında özellikle taşınmalı bölgelerde ücretsiz sıcak yemek uygulamaları öne çıkmakta olup hizmet tüm bölgelerde yaygın değildir (MEB, 2022). 2019 tarihli “Okul Gıdası Tebliği” ile yüksek yağ, tuz ve şeker içeriği taşıyan ürünlerin satışı kısıtlanmıştır (Kalyoncu Atasoy vd., 2022). MEB ve Sağlık Bakanlığı genelge/rehberlerinde enerji ve şeker yoğun içecek/atıştırmalıklar ile kremalı/şerbetli tatlılar yasaklanmış; su, süt, ayran, yoğurt, tam tahıllı sandviç ve taze meyve-sebze önerilmiştir (MEB, 2011,2020; T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020).

Öğrencilerin sağlıksız besin tercih nedenleri arasında fiyat, ulaşılabilirlik, alışkanlık sayılmakta; ebeveyn kontrolü ve denetim sıklığı belirleyicidir (Ateşoğlu, 2011; Akçay ve Yıldırım, 2018). Özel okullarda catering ile sağlanan öğünlerin kalitesi bütçe/tercih/firmaya göre değişmekte; menü planlaması daha sistematik olmakla birlikte uygulamalar farklılaşmaktadır (Muslu, 2023). Özel okullarda kahvaltı yapma oranı daha yüksektir (Jabri vd., 2021; Rampersaud vd., 2005; Önal ve Uçar, 2024). Köy ve yatılı okullarda sınırlı da olsa sıcak yemek uygulanmakla birlikte büyük şehirlerde birçok öğrenci evden yiyecek getirmektedir. Evde hazırlanan yiyeceklerin içeriği ailelerin alışkanlık ve bilgi düzeyine göre değişmektedir (Onurlubaş vd., 2015; Sarıdağ Devran ve Saka, 2019). Türkiye’de 11. Kalkınma Planı (2019–2023) obezitenin engellenmesi ve sağlıklı beslenme alışkanlıklarının yaygınlaştırılmasını hedeflerken; 12. Kalkınma Planı (2024–2028) okul tabanlı beslenme eğitimini, çocukların sağlıklı yaşam alışkanlıklarının desteklenmesini ve gıda güvenliği denetimlerini güçlendirmeyi amaçlamaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2019; 2023). Ayrıca MEB 2024–2028 Stratejik Planı’nda okul yemeklerinin kalitesinin artırılması ve kantinlerin beslenme uzmanlarınca denetlenmesi önerilmektedir (MEB, 2023).

Güncel Uygulamalar

- **Okul Sütü Programı (2012):** 2012 yılında başlatılmış olup T.C. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmüştür. Anaokulu ve ilkokul düzeyindeki öğrencilere haftada 3 gün süt dağıtımı yapılmıştır (MEB, 2022).
- **Kuru Üzüm Dağıtımı (2017):** Enerji ve posa içeriği yüksek bir gıda olan kuru üzüm öğrencilere ücretsiz sunulmuştur (MEB, 2017).
- **Beslenme Dostu Okul Programı (2004):** Sağlıklı okul ortamlarını teşvik etmek amacıyla başlatılmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2020).
- **Okul Gıdası Tebliği (2019):** Kantin ürünlerinin belirli kriterlere uygun olarak satılması sağlanmak istenmektedir (Kalyoncu Atasoy vd., 2022).

Bunlara ek olarak son 15 yılda hayata geçirilen; Yemekte Denge Eğitim Projesi (MEB–Sabri Ülker Vakfı), Sağlıklı Adımlar Projesi (Nestlé–MEB), Eğlenerek Hareket Edelim Sağlıklı Beslenelim (Pınar Enstitüsü), Okulumda Sağlıklı Besleniyorum (MEB), Akıllı Çocuk Sofrası Projesi (Banvit BRF), Beslenme Standartlarının Yükseltilmesi (Sağlıklı Hayatı Teşvik Derneği) gibi projeler çocuklarda beslenme farkındalığını artırmayı amaçlamaktadır (MEB, 2023).

Bu projeler devlet-özel sektör-üniversite-sivil toplum kuruluşları iş birliği ile yürütülmektedir. Büyükşehir belediyeleri dezavantajlı bölgelerde beslenme yardımları sunmaktadır: İstanbul Büyükşehir Belediyesi günlük yaklaşık 5.000 beslenme çantası hazırlayarak 900.000 öğrenciye ulaşma hedefi (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2024); İzmir Büyükşehir Belediyesi aylık ~29.000 öğrenciye çanta ve hane başına ~800 TL katkı (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2024); Denizli Büyükşehir Belediyesi birinci sınıflara beslenme çantası (Denizli Büyükşehir Belediyesi, 2024); Balıkesir Büyükşehir Belediyesi haftalık çantalar (Kütahya'nın Sesi, 2024).

Ücretsiz yemek sağlanan bölgelerde okula devam ve kısa vadeli beslenme durumunda iyileşme görülmüştür (MEB, 2022). Çoğu projenin geçici/kampanya bazlı olması ve okuldan okula farklılık göstermesi izleme ve sürdürülebilirlikte standart eksikliği yaratmaktadır (Muslu, 2023). Yasal yasaklar olmasına rağmen uygulamada eksikler bulunmaktadır (MEB, 2011; T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020). Mersin Mezitli'de 30 kantinin %66'sında sağlıksız ürün satışı saptanmıştır (Üçeş Harmanoğulları ve Yapıcı, 2015); ki özellikle enerji içecekleri çocuklara yasaklanmıştır. Benzer şekilde Erzurum Yakutiye'de de okul kantininde yasaklı ürün satışı ve düzensiz denetim bildirilmiştir (Yılmaz vd., 2022). Bu bulgular, denetimlerin uygulama düzeyinde yetersiz olduğunu ve okul yöneticilerinin işletmecilerle yaşadığı denetim-yaptırım açmazını ortaya koymaktadır. Ayrıca bu çalışmalar, yasaklı ürünlere karşı bilincin yalnızca yasal düzenlemelerle sınırlı kalmaması ve saha tabanlı denetimlerle desteklenmesi gerektiğini göstermektedir.

Dünya Geneline Okul Beslenme Politikaları

Dünya genelinde okul çağındaki çocuklara yönelik beslenme politikaları ülkelerin sosyoekonomik koşullarına, eğitim sistemlerine ve halk sağlığı önceliklerine göre değişmektedir (FAO, 2022). Ancak bu uygulamaların ortak amacı, çocukların sağlıklı

büyümesini desteklemek, akademik başarıyı artırmak ve yaşam boyu sürecek sağlıklı beslenme alışkanlıkları kazandırmaktır (Bundy vd., 2009; WHO, 2020).

Japonya: Entegre Beslenme Eğitimi – “Shokuiku”

Japonya’da okul yemekleri yalnızca beslenme değil, aynı zamanda eğitsel ve kültürel bir süreç olarak kabul edilmektedir. 2005’te yürürlüğe giren *Shokuiku Temel Yasası*, beslenmeyi “yaşam boyu eğitim” olarak tanımlar (Miyoshi vd., 2012). Öğrenciler öğretmenleriyle birlikte yemek yer, gıda kültürü, temizlik ve paylaşım alışkanlıklarını öğrenirler (FAO, 2022).

Okullarda “beslenme öğretmenleri” menüleri planlar, ailelerle iş birliği yaparak sağlıklı beslenme eğitimi verir. Menülerin yerel, mevsimsel ve düşük işlenmiş gıdalardan oluşması teşvik edilir (WHO, 2020). Bu sistem sayesinde Japonya’da çocukluk çağı obezite oranı %4’ün altına düşmüştü; öğrenciler gıda israfı konusunda da bilinç kazanmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD): National School Lunch Program (NSLP)

ABD’de 1946’dan bu yana yürütülen NSLP, düşük gelirli çocuklara ücretsiz veya indirimli öğünler sağlar (Gordanier vd., 2020). 2010’da yürürlüğe giren *Healthy, Hunger-Free Kids Act* menülere tam tahıl, sebze ve meyve zorunluluğu getirmiştir (Schwartz ve Rothbart, 2019). Bu düzenlemelerin ardından öğrencilerin akademik başarılarında artış, obezite oranlarında ise azalma gözlenmiştir (Mukudi, 2003). 2017 sonrası dönemde bazı beslenme standartlarının gevşetilmesi eleştirilmiş olsa da, NSLP hâlen düşük gelirli bölgelerde beslenme eşitliği sağlayan en güçlü kamu politikalarından biridir (FAO, 2022).

İngiltere: Beslenme Reformu ve Toplumsal Duyarlılık

İngiltere’de 2005’te Jamie Oliver’in öncülüğündeki *School Food Trust* reformu ile okul yemeklerinde taze ürünlerin artırılması, şekerli ve işlenmiş gıdaların azaltılması sağlanmıştır (Harper ve vd., 2008). Reform sonrası öğrencilerin beslenme farkındalığı artmış, ancak bölgesel eşitsizlikler nedeniyle uygulamalar ülke genelinde farklılık göstermiştir (UNICEF, 2019).

Brezilya: Ulusal Okul Beslenme Programı (Programa Nacional de Alimentação Escolar, PNAE)

Brezilya’da 1955’ten beri uygulanan Programa Nacional de Alimentação Escolar (PNAE), tüm devlet okullarında ücretsiz yemek sağlamaktadır. 2009 yasasıyla bu yemeklerin en az %30’unun yerel çiftçilerden temin edilmesi zorunlu hale gelmiştir (Global Child Nutrition Foundation, 2025). Bu model, çocuk beslenmesini iyileştirirken aynı zamanda kırsal ekonomiyi desteklemekte ve gıda egemenliği ilkesini güçlendirmektedir.

Finlandiya: Ücretsiz Okul Yemeği Modeli

Finlandiya, 1948’den bu yana tüm öğrencilere ücretsiz, besleyici ve sıcak öğle yemeği sağlayan ilk ülkelerden biridir. Menü planlaması beslenme uzmanları tarafından yapılmakta ve düzenli olarak denetlenmektedir (Pietinen vd., 2010). Bu sistem hem akademik başarıyı

hem de sosyal eşitliği artırmış, “her çocuk eşit beslenme hakkına sahiptir” ilkesini hayata geçirmiştir.

Fransa: Beslenme ve Eğitim Entegrasyonu

Fransa’da *Éducation à la Nutrition* programı ile beslenme eğitimi sınıf etkinliklerine entegre edilmiştir (Ministère de l’Éducation Nationale, 2024). Yavaş yemek kültürü, aile katılımı ve sağlıklı sosyal etkileşim teşvik edilmektedir. Bu yaklaşım, çocuklarda hem sağlık bilincini hem de sosyal sorumluluğu geliştirmiştir.

Almanya: Beslenme Eğitimi (Ernährungsbildung)

Almanya’da “Ernährungsbildung” adı verilen ulusal program, beslenme bilincini eğitim sistemine entegre etmektedir. Yerel ve organik üretimle bağlantılı menüler, çocuklara çevresel sürdürülebilirlik farkındalığı kazandırmaktadır (Oostindjer vd., 2017).

İskandinav Ülkeleri: İsveç ve Norveç Modelleri

İsveç’te tüm öğrencilere ücretsiz ve dengeli öğün sunulmaktadır. Bu sistem, sosyal adalet ilkesinin bir parçası olarak görülmekte ve devlet tarafından sübvansede edilmektedir (Lucas vd., 2017). Norveç’te 2007’de başlatılan ücretsiz meyve-sebze programı öğrencilerin sağlıklı alışkanlıklarını artırmış, ancak programın 2014’te sonlandırılması bu kazanımların hızla azalmasına yol açmıştır (Iløkken vd., 2017).

Afrika Ülkeleri: Gıda Güvencesi ve Eğitim Eşitliği

Afrika ülkelerinde okul beslenme politikaları yetersiz beslenme ile mücadeleye odaklanır. Kenya’da uygulanan programlar anemi oranlarını düşürmüş, okul devamlılığını artırmıştır (Drake ve ark., 2016). Gana’nın 2005 tarihli *School Feeding Programme* ve Mozambik’teki PRONAE girişimi, yerel tarım ürünlerinin kullanılmasını zorunlu kılarak hem çocukların beslenmesini hem kırsal kalkınmayı desteklemektedir (Drake ve ark., 2016; FAO, 2022).

Ancak kıta genelinde karşılaşılan zorluklar beslenme politikalarının etkinliğini tehdit etmektedir. Tarımsal üretimdeki dalgalanma, iklim değişikliği ve savaşlar gıda güvenliğini olumsuz etkilemekte ve buna bağlı olarak okullara sunulan yemeklerin kalitesini düşürebilmektedir (Bundy ve ark., 2009; FAO, 2022). Örneğin Mali ve Burkina Faso gibi ülkelerde yiyecek yardımları ve okul yemek programları sadece eğitimsel süreci desteklemekle kalmayıp aynı zamanda çocukların genel sağlığını iyileştirmeye yönelik bir faaliyet olarak öne çıkmaktadır (WFP, 2023).

Güney Asya Ülkeleri: Öğle Yemeği Programı (Mid-Day Meal Scheme-Hindistan)

Hindistan’da 1995’ten beri yürütülen *Mid-Day Meal Scheme* dünyadaki en büyük okul yemek programıdır. Günlük 120 milyon öğrenciye sıcak öğün sağlanmaktadır (Chakrabarti ve ark., 2021). Program, hem açlıkla mücadelede hem eğitim devamlılığında etkili olmuştur. Bangladeş’te 2019’da başlatılan Ulusal Okul Yemek Politikası ise üç milyondan fazla çocuğa ulaşarak beslenme eğitimi ve gıda güvenliğini güçlendirmiştir (Global Child Nutrition Foundation, 2025).

Okyanusya Ülkeleri: Yerel Kültür ve Modern Sağlık Yaklaşımı

Avustralya'nın *Health Star Rating* sistemi, gıdaların besin kalitesini görünür hale getirerek sağlıklı seçimleri teşvik etmektedir (Lucas ve ark., 2017). Yeni Zelanda'daki *Ka Ora, Ka Ako* programı, yerel Māori kültürünü beslenme politikalarına entegre etmiş, okullarda sürdürülebilir ve kültürel olarak kapsayıcı bir beslenme modeli oluşturmuştur (FAO, 2022).

Politika İzleme, Değerlendirme ve Etkilik

Beslenme politikalarının yalnızca yazılı olması yeterli değildir. Uygulamaların takip edilmesinin yanı sıra etkilerinin değerlendirilmesine ve bu değerlendirmelerin politika döngüsüne geribildirim olarak iletilmesine de ihtiyaç duyulmaktadır (FAO, 2022; WHO, 2020). FAO tarafından yapılan 2022 Küresel İncelemesi'ne göre, dünya genelinde 116 ülkenin %95'i okul beslenme politikası uygulamaktadır, ancak bu politikaların sadece %32'si sonuçlarını sistemli bir şekilde izlemektedir (FAO, 2022). Bu durum, çoğu ülkenin okul temelli uygulamalarda takip edilemediğini göstermektedir.

EMR (Eastern Mediterranean Region) ülkelerinde yürütülen 298 okul temelli beslenme müdahalesi analiz edildiğinde, en yaygın stratejilerin sırasıyla okul yemeği programları, müfredata entegre beslenme eğitimi ve okul personelinin eğitimi olduğu görülmektedir (Al-Jawaldeh vd., 2023). Ancak, bu programların yalnızca çok azı etki değerlendirmesi sürecine tabi tutulmuştur. Araştırmaya göre sadece 21 programda süreç izleme yapılmış, geri kalanı yalnızca uygulama bazında kalmıştır. Bu durum sürdürülebilirlik ve politika güncellemeleri açısından ciddi bir zayıflığı göstermektedir (Al-Jawaldeh vd., 2023).

İzleme araçları arasında vücut kitle indeksi (VKİ) ölçümleri, demir eksikliği prevalansı, menü denetimleri, tüketilen gıda analizleri ve akademik başarı verileri bulunmaktadır (Bundy vd., 2009; WHO, 2020). Bununla birlikte aile görüşmeleri, öğrenci anketleri ve öğretmen gözlemleri gibi nitel veri kaynakları da giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Preliş vd., 2012; Sarıdağ Devran ve Saka, 2019). Türkiye'de yapılan bazı araştırmalar da göstermektedir ki öğrenciler ve veliler arasındaki görüşmelere dayalı veriler özellikle beslenme eğitimi ve kantin kullanımı gibi konularda önemli bilgiler sunabilmektedir (Akçay ve Yıldırımlar, 2018; Onurlubaş vd., 2015). Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de hem miktar hem kalite izleme araçlarının birlikte kullanılması okul tabanlı beslenme programlarının etkinliğini değerlendirmek bakımından önemlidir.

Özellikle belirli ülkelerin örnekleri politika izlemedeki başarı veya başarısızlık konusunda ilginç bulgular sunmaktadır. Örneğin, Norveç'teki okul yemeği reformları çerçevesinde yapılan izleme çalışmaları göstermiştir ki ücretsiz meyve-sebzelerin sunulduğu programlar öğrencilerin sağlıklı beslenme alışkanlıklarını olumlu yönde etkilemekte ancak bu programın iptal edilmesinin ardından bu kazanımlar hızla kaybolmaktadır (Iløkken vd., 2017). Kenya'da uygulanan okul beslenme programının anemi oranlarını düşürdüğü ve okula devamlılığı artırdığı gözlemlenmiştir.

Yeni Zelanda'da “Ka Ora Ka Ako (Sağlıklı Okul Öğle Yemeği)” programı kapsamında sağlık göstergelerinin değerlendirilmesine yönelik çocukların beslenme alışkanlıkları ve gıda kalitesinin sistematik olarak incelendiği belirtilmektedir (FAO, 2022). Hintistan'da çocukların büyüme ve gelişimi ile akademik performansları düzenli olarak izlenmekte ve Mid-Day Meal Scheme kapsamında elde edilen sonuçlara göre menü içerikleri ve uygulama stratejilerinin güncellendiği rapor edilmektedir (Chakrabarti vd., 2021)

Türkiye’de ise izleme sistemleri genellikle kısa vadeli, kampanya ve bölgesel odaklı sınırlamalara sahip olduğundan sürdürülebilir değildir (Kalyoncu Atasoy vd., 2022). Politika uygulamalarının coğrafi dağılımlarında da önemli eşitsizlikler dikkat çekmiştir. Özellikle kırsal alanların altyapı ve personel eksiklikleri, devlet okullarındaki öğrencilerin sağlıklı beslenme imkanlarını olumsuz etkilemektedir (Önal ve Uçar, 2024). Ayrıca denetim sonuçları nadiren halka açık şekilde raporlanmakta ve politika üretim sürecine sistemli bir şekilde entegre edilmemektedir (Muslu, 2023).

Türkiye'deki okul kantinlerinin denetim sürecine ilişkin yasal düzenlemeler Millî Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenmiş olmasına rağmen uygulamada çeşitli sorunlar yaşandığı bilinmektedir. Özellikle okul yönetimi ile kantin işletmecilerinin çıkar çatışması denetim mekanizmasının etkinliğini zayıflatan temel bir sorundur. Görgülü ve Küçükali (2023) tarafından yapılan çalışma sonuçlarına göre; okul idarecilerinin ve öğretmenlerin çoğu mevcut denetim sürecini yetersiz ve etkin olmayan bir şekilde değerlendirmişlerdir; denetimlerin daha çok formaliteye dayandığını ve gelişime katma değer sağlamadığını ifade etmişlerdir. Metaforik ifadelerin öne çıktığı bu çalışma ile denetimin sıklıkla “ceza verici” ve “baskıcı” bir araç olarak algılandığı ve bu sebeple kantin işletmecilerinin okul idareleriyle güven temelli iş birliği kurmadığı belirtilmektedir (Görgülü ve Küçükali, 2023).

Tüm bulgular değerlendirildiğinde, okul tabanlı beslenme politikalarının etkin ve sürdürülebilir olabilmesi için sadece uygulamanın başlatılması yeterli değildir; politika sürecinin her adımında kapsamlı izleme yapılmalıdır ve düzenli olarak etki değerlemesi yapıp, elde edilen veriler politika güncellemelerine yansıtılmalıdır. Türkiye örneğinde olduğu gibi, izleme mekanizmalarının daha az etkin olduğu sistemlerde uygulamaların sahada etkinliği azalmakta ve bölgeler arasındaki eşitsizlikler derinleşmektedir ve bunun sonucunda istenen sağlık sonuçları tam olarak elde edilememektedir. Bu sebeple kanıta dayalı izleme sistemlerinin yaygınlaştırılması ve politika oluşum sürecinin şeffaf bir şekilde sürekli olarak bilimsel temellere dayandırarak yürütülmesi ve takip edilmesi büyük önem taşımaktadır.

SONUÇ

Beslenme konusu bir kişisel ihtiyaç olmanın ötesinde toplum sağlığına da direkt etki eder ve eğitim başarısı ile ekonomik kalkınma gibi alanlarla da yakından ilişkilidir (UNICEF, 2019; WHO, 2020). Bu nedenle okul çağındaki çocukları hedef alan beslenme politikaları gelecek toplumların refahını şekillendirme potansiyeline sahiptir (Bundy vd., 2009).

Türkiye'de okul sütü dağıtımı ve kuru üzüm gibi girişimler önemli adımlar olabilir ancak uygulamadaki coğrafi eşitsizliklerin varlığı ile profesyonel kadro eksikliği ve sürdürülebilir

izleme mekanizmasının olmayışı bu çabaların etkinliğini kısıtlamaktadır (Kendirli, 2007). Ayrıca kantinlerde halen sağlıklı ürünlerin bulunması ve beslenme eğitiminin müfredata tam entegre edilememesi de büyük eksiklikler arasındadır (Elmas ve Arslan, 2020; Kalyoncu Atasoy vd., 2022; Üçeş Harmanoğulları ve Yapıcı, 2015; Yılmaz vd., 2023). Sınırlı verilere göre taşınabilir eğitim bölgelerinde ücretsiz yemek uygulamasının çocukların okula devamını ve beslenme durumunu olumlu yönde etkilediği görülmektedir; ancak sistematik etki değerlendirme çalışması yetersizdir.

Dünya genelinde Japonya, Finlandiya, Brezilya, İngiltere ve Hindistan gibi ülkelerde uygulanan başarılı örnekler, okul beslenme politikalarının yalnızca fiziksel sağlık değil, aynı zamanda sosyal adalet ve eğitsel başarı açısından da büyük etkiye sahip olduğunu göstermektedir (FAO, 2022; Harper vd., 2008; Pietinen vd., 2010). Politikaların uzun vadeli etkilere sahip olabildiğini sağlamak için sadece sağlık sektörü değil aynı zamanda eğitim ve tarım gibi alanların da entegre bir şekilde planlanması gerekmektedir. Bu sayede politikalar daha etkin bir şekilde uygulanabilmektedir.

Sonuç olarak okul çocukları için hazırlanan beslenme politikaları sadece bireysel sağlık sonuçlarını değil aynı zamanda eşitsizlikle mücadele eden ve güçlenmiş toplumlar oluşturmak açısından da stratejik bir öneme sahiptir. Türkiye'nin bu alanda atacağı kapsamlı ve bilimsel temelli adımlar çocukların sağlıklı bir şekilde büyümelerini güvence altına alacak ve ülkedeki eğitim ve sağlık sistemlerine uzun vadeli katkılarda bulunacaktır.

Türkiye ve Dünya İçin Politika Önerileri

Türkiye İçin Öneriler

1. Ülke genelinde tüm devlet okulları kademelerindeki çocuklar için günlük ücretsiz, sıcak yemek programı başlatılmalı ve özellikle düşük gelirli bölgelerdeki tüm çocuklar için günlük tam menü sunulmalıdır. Bu yöntem çocuklar arasındaki beslenme temelli eşitsizlikleri gidermeyi hedefleyerek anayasal güvence altına alınmalıdır ve evrensel okul yemek hakkı ilkesine uygun olmalıdır.
2. İzleme sistemleri kurumsallaştırılmalı; vücut kitle indeksi (VKİ), anemi sıklığı, akademik başarı gibi göstergeler yılda en az bir kez düzenli olarak raporlanmalı; hem sağlık hem de eğitim politikaları bu göstergelere dayalı olarak şekillendirilmelidir.
3. Beslenme eğitimi müfredata dahil edilmeli, öğretmenlere düzenli olarak hizmet içi eğitimler sağlanmalıdır.
4. Kantin reformu güçlendirilerek, “Okul Gıdası Logosu” taşıyan ürünlerin satışı sıkı bir şekilde denetlenmeli ve caydırıcı cezai yaptırımlar uygulanmalıdır.
5. Ebeveynlerin çocuklara örnek olacağı farkındalık düzeyini artırmak amacıyla aile eğitimi ve bilgilendirme programları yapılmalıdır.
6. Yerel üretici kotası getirilerek, kantin ve yemekhanelerde kullanılan gıdaların en az %30'u bölgedeki yerel çiftçilerden sağlanmalıdır. Bu yöntem Brezilya ve Gana gibi ülkelerde etkin bir şekilde kullanılmış ve kırsal kalkınma alanında önemli katkılar sağlamıştır.

7. Çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri, okul beslenme politikalarına entegre edilmelidir. Yerel ve mevsimsel üretimlerin tercih edildiği, düşük karbon ayak izine sahip menüler oluşturulmalı; aynı zamanda gıda israfını önleyici eğitimler yaygınlaştırılmalıdır.
8. Erken yaşta sağlıklı beslenme alışkanlıklarını kazandırmak için sadece bilgi transferinin değil aynı zamanda uygulamalı ve katılımcı oyun tabanlı egzersizlerin teşvik edilmesine ihtiyaç vardır. Akay (2024) tarafından uygulanan çocuk gastronomisi örneğinde olduğu gibi, yemeklerle etkin etkileşimde bulunan çocuklar, öğrenmeyi kalıcı hale getirmekte ve yiyecek seçimlerinde pozitif tutum geliştirmektedir.
9. Afetlerin yanı sıra göç ve pandemi gibi kriz durumlarına karşı dirençli okul beslenme sistemleri oluşturulmalıdır. Pandemiler gibi eğitimin kesilmesine yol açabilecek durumlarda çocukların temel beslenme ihtiyaçlarını karşılayacak alternatif dağıtım yöntemleri düşünülmelidir; örneğin mobil yemek hizmetleri veya beslenme çantası desteği gibi seçenekler planlanmalıdır. Ayrıca Türkiye'nin farklı bölgelerinde sıkça görülen don olayları, kuraklık sorunları, aşırı yağış gibi iklimle ilgili afetler sebze ve meyve erişimini zorlaştırabilmektedir; bu da yerel üretimle menülerde çeşitliği güvence altına almanın önemini ortaya koymaktadır.

Dünya İçin Öneriler

1. Evrensel okul yemek hakkı ilkesi anayasaya dahil edilmelidir ve tüm öğrencilere ücretsiz ve sağlıklı öğün sağlanmalıdır.
2. Shokuiku ve Māori tarzı eğitimsel modeller, yemek hizmetlerini sadece besin alımı değil, sosyal öğrenme ve kültürel aktarım süreci haline getirmelidir.
3. İzleme sistemleri kurumsallaşmalı, ülkeler çocuk sağlığı göstergelerini yıllık olarak raporlamalıdır.
4. Uluslararası teknik yardımın özellikle düşük gelirli ülkelerde gıda sağlanması ve uzman eğitimini içeren hibelerle desteklenmesi gerekmektedir.
5. Brezilya, Gana ve Mozambik uygulamalarında olduğu gibi okul yemeklerinin en az %30'unun yerel üreticilerden temin edilmesi, hem gıda güvenliğini artırmakta hem de kırsal kalkınmaya katkıda bulunmaktadır.
6. Gıda krizlerine karşı dirençli yapılar oluşturulmalı ve bu yapılar sayesinde savaş, göç, pandemi gibi kriz durumlarında güçlü sistemler devam ettirilmelidir.
7. Özellikle düşük karbon ayak izine sahip olan yerel ve mevsimsel üretimlerin tercih edildiği beslenme modellerinin teşvik edilmesi önemlidir. Bu beslenme modellerinin çocuklar arasında yaygınlaştırılmasıyla çevresel bilinci erken yaşta kazandırmak mümkün olabilmektedir. Ayrıca gıda israfını azaltıcı eğitimlerin de yayılması gerekli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akay, R. (2024). *Çocuk gastronomisi: Okul öncesi eğitim kurumunda bir uygulama*, Yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, Türkiye.
- Akçay, D. ve Yıldırım, A. (2018). Ebeveynlerin okul kantininde satılan gıdalar ile ilgili görüşleri. *Balikesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 14–22.
- Al-Jawaldeh, A., Matbouli, D., Diab, S., Taktouk, M., Hojeij, L., Naalbandian, S. ve Nasreddine, L. (2023). School-based nutrition programs in the Eastern Mediterranean Region: A systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(22), 7047. <https://doi.org/10.3390/ijerph20227047>
- Alp, A. ve Ergün, C. (2013). Gelişmiş bazı ülkelerin beslenme politikalarının değerlendirilmesi. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, 41(1), 83–90.
- Ateşoğlu, İ. (2011). İlköğretim öğrencilerinin okul kantinlerinde satın alma davranışları üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13), 327–337.
- Bağcı, A., Azimli, P., Uluçay, H. ve Keskin, A. (2024). Spor yapan öğrencilerin beslenme bilgi düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 4(2), 942–953. <https://uleder.com/index.php/uleder/article/view/486> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40. <http://dx.doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Bundy, D., Burbano, C., Grosh, M., Gelli, A., Jukes, M. ve Drake, L. (2009). *Rethinking school feeding: Social safety nets, child development and the education sector*. The World Bank ve World Food Programme.
- Chakrabarti, S., Scott, S. P., Alderman, H., Menon, P. ve Gilligan, D. O. (2021). Intergenerational nutrition benefits of India's national school feeding program. *Nature Communications*, 12(1), 4248. <https://doi.org/10.1038/s41467-021-24433-w>
- Denizli Büyükşehir Belediyesi. (2023, 11 Eylül). Denizli Büyükşehir'den öğrencilere beslenme desteği. <https://www.denizli.bel.tr/haber/detay.asp?id=15631> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- Drake, L., Woolnough, A., Burbano, C. ve Bundy, D. (2016). *Global school feeding sourcebook: Lessons from 14 countries*. Imperial College Press. <https://www.imperial.ac.uk/school-feeding/> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- Elmas, C. ve Arslan, P. (2020). Effect of nutrition education received by teachers on primary school students' nutrition knowledge. *Nutrition Research and Practice*, 14(5), 532–539. <https://doi.org/10.4162/nrp.2020.14.5.532>
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2022). School food and nutrition framework: global action plan 2022–2026. <https://openknowledge.fao.org/items/679D1E4A-A5E0-4Eba-9758-E76Dd7Cf376B> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- Gibney, M. J., Lanham-New, S. A., Cassidy, A. ve Vorster, H. H. (Ed.). (2013). *Introduction to human nutrition* (2. bs.). Wiley-Blackwell.
- Global Child Nutrition Foundation. (2025, 4 Şubat). Solving global hunger: New report highlights school meal programs as drivers of change. <https://gcnf.org> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- Gordanier, J., Ozturk, O., Williams, B. ve Zhan, C. (2020). Free lunch for all! The effect of the community eligibility provision on academic outcomes. *Economics of Education Review*, 77, 101999. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2020.101999>
- Görgülü, D. ve Küçükali, R. (2023). Türkiye'deki denetim uygulamalarına ilişkin okul yöneticileri ve öğretmenlerin görüşlerinin incelenmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(38), 514–538. <https://doi.org/10.35675/befdergi.1273899>
- Harper, C., Wood, L. ve Mitchell, C. (2008). *The provision of school food in 18 countries*. The School Food Trust. http://www.childrensfoodtrust.org.uk/assets/research-reports/school_food_in18countries.pdf (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)

- Iløkken, K. E., Bere, E., Øverby, N. C., Høiland, R., Petersson, K. O. ve Vik, F. N. (2017). Intervention study on school meal habits in Norwegian 10–12-year-old children. *Scandinavian Journal of Public Health*, 45(5), 485–491. <https://doi.org/10.1177/1403494817704108>
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2024, 9 Nisan). İBB, 900 bin öğrenciye beslenme desteği verecek. <https://www.ibb.istanbul/Haber/ibb-900-bin-ogrenciye-beslenme-destegi-verecek> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2024, 17 Ocak). Bir beslenme bir gelecek kampanyası büyüyor: 29 bin öğrenciye destek. <https://www.izmir.bel.tr/HaberDetay/61167/tr> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- Jabri, L., Al-Rasheedi, A. A., Alsulaimani, R. A. ve Al-Hazaa, H. M. (2021). Breakfast eating habits and lifestyle behaviors among Saudi primary school children attending public versus private schools. *Children*, 8(2), 134. <https://doi.org/10.3390/children8020134>
- Kalyoncu Atasoy, Z. B., Aslan, D., Ilgaz, Ş., Şeniz, S. ve Kutluay Merdol, T. (2022). Geçmişten bugüne Türkiye’de beslenme plan, program ve politikalarının değerlendirilmesi ve gelecek için öneriler. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, 49(3), 93–105. <https://doi.org/10.33076/2021.BDD.1482>
- Kendirli, H. (2007). *Sosyo-ekonomik seviyesi birbirinden farklı okullarda ergenlerin obezite prevalansı ve etkileyen faktörler*. Uzmanlık tezi. Başkent Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Ankara, Türkiye.
- Kristo, A. S., Sikolidis, A. K. ve Uzun, A. (2021). Traditional societal practices can avert poor dietary habits and reduce obesity risk in preschool children of mothers with low socioeconomic status and unemployment. *Behavioral Sciences*, 11(4), 42. <https://doi.org/10.3390/bs11040042>
- Kütahya’nın Sesi. (2024, 6 Ocak). Balıkesir Büyükşehir Belediyesi’nden öğrencilere sağlıklı beslenme çantası. <https://kutahyaninsesi.com/balikesir-buyuksehir-den-beslenme-destegi> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- Lucas, P. J., Patterson, E., Sacks, G., Billich, N. ve Evans, C. E. L. (2017). Preschool and school meal policies: An overview of what we know about regulation, implementation, and impact on diet in the UK, Sweden, and Australia. *Nutrients*, 9(7), 736. <https://doi.org/10.3390/nu9070736>
- Ministère de l’Éducation Nationale. (2024, 5 Nisan). Des petits-déjeuners dans les écoles pour favoriser l’égalité des chances. <https://www.education.gouv.fr/des-petits-dejeuners-dans-les-ecoles-pour-favoriser-l-egalite-des-chances-1061> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- Miyoshi, M., Tsuboyama-Kasaoka, N. ve Nishi, N. (2012). School-based “Shokuiku” program in Japan: Application to nutrition education in Asian countries. *Asia Pacific Journal of Clinical Nutrition*, 21(1), 159–162.
- Mukudi, E. (2003). Nutrition status, education participation, and school achievement among Kenyan middle-school children. *Nutrition*, 19(7–8), 612–616. [https://doi.org/10.1016/S0899-9007\(03\)00037-6](https://doi.org/10.1016/S0899-9007(03)00037-6)
- Muslu, M. (2023). Türkiye’de çocuk sağlığının korunması ve geliştirilmesi için önemli bir halk sağlığı politikası: Okul diyetisyenliği. *Kastamonu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(2), 52–74. <https://doi.org/10.59778/sbfergisi.1328523>
- Onurlubaş, E., Doğan, H. G. ve Demirkıran, S. (2015). Üniversite öğrencilerinin beslenme alışkanlıkları. *Journal of Agricultural Faculty of Gaziosmanpaşa University*, 32(3), 61–69. <https://doi.org/10.13002/jafag861>
- Oostindjer, M., Aschemann-Witzel, J., Wang, Q., Skuland, S. E., Egelanddal, B., Amdam, G. V., Schjøll, A., Pachucki, M. C., Rozin, P., Stein, J., Lengard Almli, V. ve Van Kleef, E. (2017). Are school meals a viable and sustainable tool to improve the healthiness and sustainability of children’s diet and food consumption? A cross-national comparative perspective. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*, 57(18), 3942–3958. <https://doi.org/10.1080/10408398.2016.1197180>
- Önal, S. ve Uçar, A. (2024). Okul çağı çocuklarının eğitim gördükleri okullara göre kahvaltı yapma ve beslenme durumlarının değerlendirilmesi. *Journal of Nutrition and Dietetics*, 52, 48–58. <https://doi.org/10.33076/2024.BDD.1850>
- Pietinen, P., Männistö, S., Valsta, L. M. ve Sarlio-Lähteenkorva, S. (2010). Nutrition policy in Finland. *Public Health Nutrition*, 13(6A), 901–906. <https://doi.org/10.1017/S1368980010001072>
- Preliş, M., Kinsler, J., Thai, C. L., Erasquin, J. T. ve Slusser, W. (2012). Evaluation of a school-based multicomponent nutrition education program to improve young children’s fruit and vegetable

- consumption. *Journal of Nutrition Education and Behavior*, 44(4), 310–318. <https://doi.org/10.1016/j.jneb.2011.10.005>
- Rampersaud, G. C., Pereira, M. A., Girard, B. L., Adams, J. ve Metz, J. D. (2005). Breakfast habits, nutritional status, body weight, and academic performance in children and adolescents. *Journal of the American Dietetic Association*, 105(5), 743–760. <https://doi.org/10.1016/j.jada.2005.02.007>
- Salman, D. ve Günay, T. (2023). Dünyada ve Türkiye’de okul beslenme programları. *Halk Sağlığı Araştırma ve Uygulamaları Dergisi*, 1(1).
- Sarıdağ Devran, B. ve Saka, M. (2019). Lise öğrencilerine verilen beslenme eğitiminin beslenme alışkanlıkları, beslenme bilgi düzeyi ve fiziksel aktivite üzerinde etkisi. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, 47(3), 5–14. <https://doi.org/10.33076/2019.BDD.1081>
- Schwartz, A. E. ve Rothbart, M. W. (2020). Let them eat lunch: The impact of universal free meals on student performance. *Journal of Policy Analysis and Management*, 39(2), 376–410. <https://doi.org/10.1002/pam.22175>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2019). *On birinci kalkınma planı (2019–2023)*. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/06/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2023). *On ikinci kalkınma planı (2024–2028)*. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/10/OnikinciKalkinmaPlani.pdf> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2011). *Okul kantinlerinin denetimi ve uygulanacak hijyen kuralları genelgesi* (Genelge No: 2011/41). <https://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1770.pdf> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2017). *Okullara kuru üzüm dağıtım programı*. https://karayazi.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_01/18091803_okul_kuru_YzYm_programY180120_17.pdf (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2020). *Okul kantinlerinde satılacak gıdalar ve hijyen denetimleri genelgesi* (Genelge No: 2020/8). <https://okulsagligi.meb.gov.tr/www/okul-kantinlerinde-satilacak-gidalar-ve-egitim-kurumlarindaki-gida-isletmelerinin-hijyen-yonunden-denetlenmesi-genelgesi-yayinlandi/icerik/141> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2022). *MEB’den 1 milyon 800 bin öğrenciye ücretsiz yemek*. <https://www.meb.gov.tr/mebden-1-milyon-800-bin-ogrenciyeucretsiz-yemek/haber/28336/tr> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2023). *Millî Eğitim Bakanlığı 2024–2028 stratejik planı*. <https://sgb.meb.gov.tr/stratejikplan/> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (t.y.). *Okulda sağlığın korunması ve geliştirilmesi programı*. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/okul-sagligi> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). *Okullarda yiyecek ve içecek standartları rehberi*. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-ve-hareketli-hayat-db/Dokumanlar/Beslenme/Okullarda_Yiyecek_ve_ecek_Standartlar.pdf (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- UNICEF. (2019). *The state of the world’s children 2019: Children, food and nutrition – Growing well in a changing world*. UNICEF. <https://www.unicef.org/reports/state-worlds-children-2019> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- Üçeş Harmanoğulları, L. ve Yapıcı, G. (2015). Mersin ili Mezitli ilçesi okul kantinlerinin gıda güvenliği ve hijyen koşullarının değerlendirilmesi. *Gıda ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 25–32. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/535105> (Erişim tarihi: 23 Aralık 2025)
- World Food Programme. (2023). *State of school feeding worldwide 2022*. <https://www.wfp.org/publications/state-school-feeding-worldwide-2022> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- World Health Organization. (2020). *Obesity and overweight*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- Yabancı, N. (2011). Okul sağlığı ve beslenme programları. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 10.

- Yılmaz, S., Yılmaz, E. ve Alver, M. (2022). Erzurum ili Yakutiye ilçesinde ilk ve ortaokullarda kantin hizmetlerinin değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 36(2), 185–202. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1996664> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2025)
- Zembat, R., Kılıç, Z., Ünlüer, E., Çobanoğlu, A., Usbaş, H. ve Bardak, M. (2015). Çocuğun beslenme alışkanlığını kazanmasında okul öncesi eğitim kurumlarının yeri. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*.